

PROFESOR DR. SERGEJ VRIŠER OB PETINŠESTDESETLETNICI

Sergej Vrišer na Gradščici v Slovenskih goricah, 1975

Po rojstnem kraju je prof. dr. Sergej Vrišer Ljubljčan, po delu in življenju pa Mariborčan, zaveden Slovenec in Jugoslovan. Že od študentskih let nepretrgoma potuje od Maribora do Ljubljane, po vsej Sloveniji, Jugoslaviji in tudi po tujih deželah. Pred leti je bil milijonski potnik na zelenem vlaku. Čas in energijo, ki mu jo jemljejo potovanja, porablja za študij, za zbiranje misli in reševanje ugank in zagat strokovnega dela in vsakdanjega življenja. Vrišer je osebnost, ki iz daljave in od blizu trezno opazuje in presoja razvoj umetnostnozgodovinske stroke in vse, ki se v njenem središču ali okrog nje sučejo. Velja za duhovitega, veselega, uglajenega, bistrega in razgledanega kolega, ki je zgodaj okusil trpkost in resnost življenja, a je pri tem ostal veder. Šteje med vodilne slovenske umetnostne zgodovinarje

prve generacije, ki je diplomirala po drugi svetovni vojni. Ljubeznivost in odkritosrčnost, predvsem pa dejstvo, da se ni nikoli obdajal z žarki slovesnosti, genialnosti in s prezirom do mladih in nevednih, so že od nekdaj privabljali v njegovo bližino študente in mlajše kolege.

Rodil se je v Ljubljani 9. novembra 1920. Oče Maks je bil diplomirani pravnik in banski svetnik, mati Neli, roj. Perkovnik, poštna uradnica. Očetov rod izvira iz Istre, materin iz zgubljenega slovenske Koroške, iz Borovelj. Od otroških let so mu bile znane vse bolečine narodnostnega zatiranja Slovencev v Italiji in na avstrijskem Koroškem. Pretresljiva je pripoved, kako so komaj poročenim staršem na Koroškem Avstrijci

ponoči vrgli skozi okno v gnojnico namočenega psa z nemškim napisom: »Horuk čez Ljubeljski prelaz«. Kot mnogi zavedni Slovenci so se starši po prvi svetovni vojni stalno naselili v Mariboru. Tu je Vrišer obiskoval osnovno šolo in realno gimnazijo in maturiral 1939. Med leti 1939 in 1941 je študiral na Vojaški akademiji v Beogradu, kjer ga je dohitela vojna, nato vojno ujetništvo in prisilno delo v Nemčiji. Bil je prisilno mobiliziran, vendar je iz vojske zbežal in se po pravi odisejadi ranjen vrnil domov, kjer je podpiral narodnoosvobodilno gibanje. Od maja do oktobra 1945 je služboval pri propagandnem odseku MOOF Maribor, od oktobra 1945 do avgusta 1950 pa kot tehnični risar v elektrarni Mariborski otok. Leta 1949 se je vpisal na ljubljansko univerzo kot izredni študent umetnostne zgodovine. Od avgusta 1950 do junija 1952 je bil zaposlen kot slikar kostumov pri Triglav filmu v Ljubljani. Študij je končal z diplomom leta 1954 in se zaposlil kot kustos umetnostni zgodovinar v Pokrajinskem muzeju v Mariboru. Pet let je opravljal tudi delo okrajnega konservatorja, s katerim so bili povezani boji, zmage in porazi spomeniške službe. Peš, s kolesom, z avtobusi in vlaki, ob vsakem vremenu so ga vodila pota do bližnjih in daljnih krajev. Bolj kot trda zima ga je ob konservatorskih ogledih mrazila sila brezobzirnih, domišljavih in nasilnih lastnikov spomenikov ali članov komisij, ki so odločali o usodi naše kulturne dediščine. Spomeniška služba je za vsakega umetnostnega zgodovinarja največja preskušnja strokovnega in tehničnega znanja in sodelovanja z ljudmi raznih strok in tudi človeških značajev. Vrišer je to delo imenoval služenje v četi, kjer se je treba takoj znajti, se prav odločiti in se bojevati do zmage.

Muzejsko gradivo in številni neobdelani spomeniki na terenu so ga spodbudili, da si je izbral za doktorsko témo štajersko baročno kiparstvo. Doktorat je obranil 1962 pri svojem učitelju Francetu Steletu na univerzi v Ljubljani.

Kot kustos je Vrišer služboval v Pokrajinskem muzeju v Mariboru v času, ko je bil ravnatelj muzeja prof. Bogo Teply, razgledan zgodovinar, muzealec, družbeni delavec, intelektualec, humanist in šaljivec. Sodelovanje obeh je bilo zgledno in v prid muzeju. Vrišer je 1963 po upokojitvi Boga Teplyja prevzel ravnateljsko mesto, ki ga opravlja še danes. Teplyjevo delo je prevzel s spoštovanjem in zavestjo, da priznanje dela in znanja starejše generacije ne zmanjšuje pomena in imenitosti sedanje.

V letu 1963, ko je prevzel dolžnost ravnatelja, je izšla pri založbi Obzorja v Mariboru njegova prva umetnostnozgodovinska knjiga *Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem*. Z zanesljivimi atribucijami in datiranjem je Vrišer zbral obsežno in raztreseno gradivo, ga pregledno obdelal po času, avtorjih in šolah in se opiral na še vedno zanesljivo »orodje« umetnostnozgodovinske stroke: na stilno analizo, natančen pregled arhivskih virov in lasten občutek. Pri obdelavi baročnega kiparstva opravlja Vrišer podobno pionirsko delo kot njegovi kolegi, rojeni okrog 1920, ob drugih umetninah na Slovenskem. Vrišer šteje v vrsto »terenskih specialistov«, t. j. tistih, ki se klatijo po Sloveniji, iščejo umetnostne predmete, raziskujejo slovensko umetnost in se ubadajo z vsemi sladkostmi našega terenskega poklica: naporne vožnje, hoja navkreber, vla-

čenje težkih nahrbtnikov, v katerih je več fotografskih priprav kot hrane in obleke, postajanje v hladnih in vlažnih prostorih, brisanje stoletnega prahu in pajčevin, prenašanje pripomb in nerazumevanje posvetne in cerkvene gosposke, iskanje ključev in »veselje«, ko po dolgotrajni hoji ključarjev ni doma. Vrišerju ni treba pojasnjevati, zakaj morajo umetnostni zgodovinarji znati latinsko in nemško in se znajti v paleografiji. Kot pravi umetnostni zgodovinar je natančno pregledoval vire v krevljastih gotici in mnogokrat ne dosti laže berljivi rokopisni latinici. Strokovno smo Vrišerju hvaležni za vsa nova, arhivsko izpričana imena kiparjev in datacije, zasebno pa, ker nam je marsikateri večer skupnega posodanja olepšal z zgodbami, ki jih je ob delu doživel in nam iz arhivov recitiral stara zasilna imena Adama Tralala, Jakoba Falinoga, Katarine Piksnšufterin in drugih. Vrišerjeve knjige so strokovno zanesljive in je njegovo sodelovanje pri opremi lastnih knjig, medtem ko so o številu reprodukcij odločale založbe, njihova finančna sredstva in interes, kar je tudi opazno. Leta 1967 je pri Mladinski knjigi v Ljubljani izšlo *Baročno kiparstvo*, ki zajema izbrane in najpomembnejše primerke baročnega kiparstva na Slovenskem. Vrišerjeva knjiga začenja to nedokončano vrsto in je bila 1971 kot prva in edina tiskana v nemščini pri dunajski založbi Schroll. K podobi avtorja šteje tudi lastnost, ki zaznamuje njegovo osebnost: ocena lastne zmogljivosti in izpolnitev dane besede. Zato sta tudi dve prvi številki v zbirki *Ars Sloveniae* Vrišerjevo delo. — Po knjigi o štajerskem kiparstvu sta pri založbi Slovenska matica izšli nadaljevanji: leta 1976 *Baročno kiparstvo v osrednji Sloveniji* in 1983 *Baročno kiparstvo na Primorskem*.

Vrišer je tudi med prvimi zvestimi pisci priljubljene zbirke *Naravni in kulturni spomeniki Slovenije*, ki jo izdaja mariborska založba *Obzorja* s sodelovanjem Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine. Leta 1969 je kot 17. zvezek izšel *Mariborski grad*, nato so sledili *Sladka gora*, *Sveti Rok*, *Kamnica*, *Stari Maribor*, *Malečnik*, *Mariborski muzej 1* in *Mariborski muzej 2*. *Radmirje* je napisal skupaj z Marjetico Simoniti, ki jo je kot mlado kolegico pred leti navdušil za raziskovanje umetne obrti na štajerskem in v Sloveniji. Po besedilih v teh vodnikih in po člankih, ki jih objavlja v *Zborniku za umetnostno zgodovino*, *Kroniki*, *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, *Sintezi*, *Situli* in *Varstvu spomenikov*, spoznamo Vrišerja kot razgledanega in široko zainteresiranega umetnostnega zgodovinarja, ki se loteva tudi oljnega slikarstva in fresk. Kot prvi je zbral in obsežneje obdelal renesančne viteške nagrobne (ZUZ, n. v. VII, 1965, 195—294). Mnoge umetnike in umetnine, ki jih je v svojih knjigah omenjal, je pozneje dostikrat natančneje opredeljeval in dopolnjeval z novimi odkritji. Članki so objavljeni v lokalnih časopisih, kot so *Kranjski zbornik*, *Ptujski zbornik*, zbornik *Svet med Muro in Dravo*, *Slovenjebistriški zbornik*, *Radlje skozi čas*, *Šentjurski zbornik* in *Ribniški zbornik*. Objavljal je tudi v jugoslovanskih publikacijah (Kruševac, Varaždin) in dvakrat v avstrijski reviji *Alte und moderne Kunst* (1964 in 1967).

Številne ocene, kritike in opombe o naših kulturnih spomenikih, raznih razstavah, prireditvah in sodobni umetnosti so objavljene v *Naših*

razgledih, Večer, 7 dni, Delu, Naših obzorjih in v glasilu mariborske Metalne Naša tovarna. Vrišer je bil tudi med pobudniki za ustanovitev likovnega salona Rotovž.

Kot kostus in ravnatelj Pokrajinskega muzeja je organiziral razstave in sestavil kataloge *Razstava slik in muzejskega depoja, Baročno kiparstvo na slovenskem Štajerskem, Ranjene umetnine* in baročni kipar *Janez Jurij Mersi*. Tehtno je sodeloval pri zasnovi razstave Narodne galerije *Barok na Slovenskem* in napisal eno poglavje za ta katalog. Za umetnostno galerijo v Mariboru je napisal razstavni katalog o Janezu Vidicu, čigar delo spremlja vrsto let in sodeluje pri postavitvah njegovih razstav (Maribor, Ljubljana, Gradec, Videm, Piran, Radenci, Ljutomer). Leta 1984 je pri založbi Obzorje v Mariboru izdal reprezentativno monografijo o tem pomembnem mojstru. Vztrajno sodeluje pri pisanju gesel za slovenske in jugoslovanske enciklopedije in za *Slovenski biografski leksikon*. Strokovna društva ga večkrat vabijo, da vodi ogledje tujih mest in dežel. Zaželen je zaradi svojega znanja, prilagodljivosti in smisla za družabnost, ki ljudem bolj približa umetnost kot suhoparna in ozko omejena vodstva. Sam je nekoč v šali naštel vrstni red ogledov: ena cerkev, dve »štariji«.

Med krajšimi Vrišerjemi objavami so priložnostni članki, pisani ob rojstnih obletnicah (Stelè, Rudolf, Kocmut, Blatnik idr.) in ob smrtih pomembnih in zaslužnih mož (Baš, Stelè, Sijanec, Soklič, Skaler, Tepy). Vrišer je eden redkih umetnostnih zgodovinarjev, ki venomer opominja na nujnost in pomembnost počastitve jubilejev. Prizadeva si, da so jublanti deležni potrebne pozornosti in priznanja, ob smrti pa častnega spomina na delo in človeško podobo pokojnika. Ob trušču vsakdanjosti postajamo gluhi za tankočutno in humano pozornost do soljudi, naših učiteljev, vzornikov in prijateljev. — Vrišer je tudi vnet zagovornik povezovanja generacij in utrjevanja vezi med umetnostnimi zgodovinarji. Kot raziskovalec baročne umetnosti na Slovenskem je pred leti organiziral delovno skupino »barokistov«. Ob sušnih letih podobno organiziranih strokovnih sestankov in zborov umetnostnih zgodovinarjev so bila ta srečanja edine priložnosti za pogovor in snovanje umetnostnozgodovinskih programov. Ker ni le v slogi, temveč tudi v nepretirani moči, skrbi, da prvo srečanje ni bilo zadnje. Decembra 1984 je bilo v Slovenski Bistrici že peto srečanje, ki je bilo povezano z ogledi spomenikov na terenu. Čeprav so srečanja »baročna«, se na njih sestajajo vse generacije slovenskih umetnostnih zgodovinarjev, tudi nebarokistov, saj vedo, da so to dobre priložnosti za reševanje strokovnih in poklicnih vprašanj.

Vrišerjeva velika bolečina so propadajoči »zlati« in baročni oltarji, neurejene graščine, med njimi zlasti Dornava, za katero je že zdavnaj predlagal, da bi jo s parkom vred spodobno uredili in postavili v njej muzej slovenske baročne umetnosti. Njegov dolgoletni predlog je tudi postavitev razstave kiparjev Straubov z gradivom iz Avstrije, Nemčije in Jugoslavije oz. Slovenije. Njegove želje in misli se bodo nekoč v prihodnosti prav gotovo uresničile, vendar ne bi smeli pozabiti, kdo se je zanje že zdavnaj zavzemal.

Poleg zaslug za razvoj umetnostnozgodovinske stroke je Vrišer zaslužen tudi za napredek naše kulturne zgodovine in muzeologije. Bil je prvi

strokovnjak, ki se je lotil sistematične obdelave mode zadnjih tristo let na Slovenskem in vojaških uniform. Sad njegovih raziskav je bila vrsta razstav in razstavnih katalogov: *Tristo let mode na Slovenskem* (1965 v Mariboru in Ljubljani), *Uniforme v zgodovini* (1969), *Deset let kostumske zbirke v Pokrajinskem muzeju v Mariboru* (1975), *Odeča iz zbirke Pokrajinskega muzeja u Mariboru* (Beograd 1976), *Uniforme v zgodovini* (1983 v Mariboru in Ljubljani). Zaradi njegove prizadevnosti so bile prav v zadnjih trenutkih rešene marsikatero modne obleke in uniforme, ki so v tujini že desetletja sestavni del kompleksnih muzejev. V Pokrajinskem muzeju v Mariboru je postavil zbirko zgodovinskih modnih oblačil in uniform. Ta zbirka je prva te vrste in edina v Sloveniji.

Od leta 1979 do 1983 je predaval zgodovino oblačenja v visokošolski in temeljni organizaciji za tekstilno oblikovanje na fakulteti za naravoslovje in tehnologijo. Kot kostumolog je svetovalec za številne slovenske in jugoslovanske gledališke, televizijske in filmske uprizoritve. Njegov slikarski dar — ki nas je vse nerisarje navduševal ob risanju košatega papagaja v eni potezi — mu omogoča opremo lastnih razstav in katalogov s skicami.

Posebna Vrišerjeva skrb so tudi zbirke in predstavitve starih fotografij, albumov in dekorativne grafike. Leta 1976 je postavil razstavo in napisal besedilo za katalog *Maribor in njegovi ljudje v starih fotografijah* (Maribor, Ljubljana, Beograd) in 1980 *Iz albumov stare dekorativne grafike*.

Kot izkušen in dolgoleten muzejski in konservatorski delavec je bil 1971 izvoljen za izrednega, 1978 pa za rednega profesorja za muzeologijo in konservatorstvo na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani, kjer vodi istoimensko stolicu in predava študentom umetnostne zgodovine, etnologije in arheologije. Leta 1983 je bil mentor prvemu doktorandu s področja muzeologije v Jugoslaviji. — Kot muzeolog je sodeloval na številnih posvetovanjih v Jugoslaviji, v Vidmu v Italiji, kot umetnostni zgodovinar pa v Avstriji (Gradec, Celovec), na Madžarskem (Szombathely) in v Zvezni republiki Nemčiji na univezi v Marburgu ob Lahni. Bil je tudi na mednarodnih muzejskih kongresih v Avstriji, Zahodni Nemčiji in na Danskem. Poleg Vrišerjevega strokovnega znanja vzbuja med tujimi kolegi občudovanje in spoštovanje tudi njegovo imenitno obvladanje nemščine z obsežnim besednim zakladom in pravilno izgovorjavo.

Kot član naše družbe se Vrišer zaveda življenjskih in delovnih obveznosti in se ne izmika častnim, zanimivim in popolnoma nezanimivim nalogam in funkcijam, ki jemljejo čas. Sodeloval je in še sodeluje kot član, odbornik in delegat v mestnih, pokrajinskih, republiških in medrepubliških odborih in skupnostih. Njegovih nekdanjih in sedanjih funkcij se je nabralo za gosto tipkano stran. Za strokovno in družbeno delo je prejel 1966 red dela s srebrnim vencem, 1975 red republike z bronastim vencem, 1967 nagrado mesta Maribor, 1974 Valvasorjevo nagrado za muzejsko delo in 1983 listino Zveze muzejskih društev Jugoslavije za izredne uspehe v muzejstvu.

Profesor Vrišer je vztrajen delavec, strokovnjak, nesebičen kolega, bister, veder, human, kulturn in izobražen človek, človek širokega hori-

zonta, odprtega srca in z imenitnim občutkom za humor. Zajetna bibliografija pričuje o njegovem delu in o nepogrešljivem človeku naše stroke in družbe. Velike energije in znanje, ki jih hrani, naj obrodijo še veliko strokovnih del, njemu osebno pa naj prihodnost prinese dosti izpolnjenih načrtov, zanimivih najdb, iskrivih idej, veselja in zadovoljstva. Umetnostnozgodovinsko društvo, uredništvo Zbornika in njegovi kolegi mu ob obletnici iz srca želimo vso srečo in vse najboljše.

Ksenija Rozman